

Sabina Kubas

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-6581-7105

**PRZEMOC WOBEC KOBIEŃ W ŚWIELE ORZECZNICTWA
EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA****Wprowadzenie**

Stosowanie przemocy wobec kobiet jest jednym z głównych naruszeń podstawowych praw i wolności człowieka. W świetle prawa europejskiego do tego typu praw należy zaliczyć przede wszystkim prawo do życia i zdrowia, do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Dlatego też stosowanie przemocy w stosunku do kobiet stanowi ewidentne naruszenie zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania i jest formą dyskryminacji człowieka i obywatela ze względu na płeć. Przemoc jest wyrazem historycznie ukształtowanego, nierównego podziału pomiędzy kobietami i mężczyznami. Kobiety o wiele później uzyskały prawo do studiowania i prawo wyborcze. Były wykluczone z udziału w życiu politycznym, nie miały statusu osoby prawnej. Przez wieki były uzależnione od swoich mężów i ojców¹, wobec tego o wiele częściej stosowano w stosunku do nich przemoc. Biorąc pod uwagę wskazaną tematykę, należy podkreślić, że sprawy dotyczące agresji wobec kobiet, a także ich poniżanie uwarunkowane płcią wielokrotnie było i nadal jest przedmiotem skarg rozpatrywanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Termin „przemoc” najczęściej zastępowany jest takimi pojęciami, jak „brutalność”, „okrucieństwo”, „przestępczość”². Pod pojęciem przemocy zwykle rozumie się relację między ludźmi, która opiera się na użyciu przeważającej siły³, co utrudnia samoobronę osoby pokrzywdzonej z uwagi właśnie na asyme-

¹ L. Mazowiecka, *Z problematyki reagowania na przemoc wobec kobiet*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 12, s. 119.

² J. Młyński, *Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2012, t. IV, nr 2(7), s. 143.

³ J. Rudniański, *Klasyfikacja, źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny* [w:] *Przemoc w życiu codziennym*, red. B. Hołyst, Warszawa 1997, s. 5.

trzę sił – jedna bowiem ze stron ma przewagę nad drugą. Ofiara jest słabsza, a sprawca silniejszy. Przemocy jednak nie należy utożsamiać z agresją. To, co odróżnia przemoc od agresji, to owa przewaga sił jednej strony. W przemocy zawsze występuje ona po stronie, w przypadku agresji zaś jest zrównoważona⁴. Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego* mianem przemocy określa się taką sytuację, kiedy dochodzi do wykorzystywania przewagi w celu narzucenia komuś swojej woli, wymuszenia czegoś na kimś, a także narzucona komuś bezprawnie władza⁵. Celem przemocy jest wyrządzenie ofierze szkody, wywołanie bólu, zadanie cierpienia, poniżenie. Sprawca naraża na szkody zdrowie i życie ofiary. Jest przy tym świadomy skutków swoich działań⁶. Stosowanie przemocy jest relacją, która opiera się na występowaniu dwóch stron: sprawcy przemocy oraz jego ofiary. Należy jednak wskazać, że stosunek ten charakteryzuje się przewagą występującą po stronie sprawcy, który chce osiągnąć określony cel.

Kobiety często padają ofiarami przemocy domowej. W krajach europejskich przemoc wobec kobiet zdarza się w przedziale od 20 do 50% przypadków. W grupie wiekowej 15–44 lata przemoc domowa jest najczęstszą przyczyną śmierci; plasuje się przed chorobami nowotworowymi, wypadkami drogowymi i wojną. Wyniki wiktymizacyjnych badań nad przemocą w Polsce przeprowadzonych w 2004 r. wykazały, że w Polsce niemal co trzecia kobieta w swym dorosłym życiu, po ukończeniu 16. roku życia, doznała przemocy fizycznej, co szósta – przemocy seksualnej; 18% kobiet doświadczyło przemocy fizycznej lub seksualnej w dzieciństwie. Zaledwie 59% kobiet nie spotkało się z żadną formą przemocy ze strony mężczyzn. Niemal co szósta kobieta stała się w dorosłym życiu ofiarą przemocy ze strony swego partnera. Najczęściej była to przemoc fizyczna, zdarzały się przypadki zgwałcenia lub usiłowania zgwałcenia, zmuszania do zachowań seksualnych z udziałem innej osoby. Obok przemocy fizycznej i seksualnej należy wyróżnić przemoc psychiczną oraz ekonomiczną. Przemoc wobec kobiet stanowi poważny problem prywatny, społeczny i polityczny. Społeczne koszty zjawiska przemocy domowej wobec kobiet są widoczne w sferze zdrowia, zatrudnienia i wymiaru sprawiedliwości. Przemoc wobec kobiet narusza prawa człowieka i podstawowe wolności⁷.

Poza przemocą domową kobiety znacznie częściej niż mężczyźni są ofiarami gwałtu. Wskazuje się, że intencją gwałtu jest upokorzenie i zdegradowanie ofiary przez użycie seksu jako narzędzia dla wyrażenia przemocy, siły i agresji. Seks przy tym wcale nie jest pierwotnym motywem. Najczęściej jest nim gniew, a sprawcy

⁴ M. Łuba, *Przemoc – definicja, rodzaje, gdzie szukać pomocy*, <http://www.ptsr.nazwa.pl/files/O%20przemocy%20psycholog.pdf> (1.02.2019).

⁵ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/przemoc.html> (24.03.2019).

⁶ J. Jabłoński, J. Kusek, W. Hanuszewicz, *Przemoc i jej różnorodne formy*, http://trijar.republika.pl/przem_form.html (24.03.2019).

⁷ I. Wiciak, M. Baranowska, *Wybrane patologie społeczne. Uwarunkowania, przejawy, profilaktyka*, Szczytno 2009, s. 21–23.

dopuszczający się takiego czynu nie radzą sobie ze swoją agresją⁸. Nie ma wątpliwości, iż przestępstwo zgwałcenia mieści się w kręgu szeroko rozumianej przemocy wobec kobiet i stanowi jeden z jej elementów czy też przejawów⁹.

Obok przemocy domowej, przestępstwa zgwałcenia do najczęstszych przestępstw stosowanych wobec kobiet należą te związane z prostytutką, kuplerstwo i sutenerstwo¹⁰. Termin „prostyucja” pochodzi z łacińskiego *prostitutio*, co oznacza nierząd uprawiany w celu osiągnięcia zysku. Niektórzy wywodzą ten termin również od łacińskiego *prostare*, co oznacza „stać przed czymś”, „wystawać”, „ofiarować się na sprzedaż”. Prostytucja to oddawanie do dyspozycji swojego ciała w celu zaspokojenia seksualnego płacących klientów. W języku prawniczym używa się pojęć: „zawodowy nierząd” lub „uprawianie nierządu”¹¹. Sutenerstwo zaś polega na czerpaniu korzyści z uprawiania prostytucji przez inną osobę¹². Z kolei kuplerstwo polega na ułatwianiu innej osobie uprawiania prostytucji. Ułatwianie może polegać na udostępnianiu lokalu, podwożeniu na miejsce spotkań czy organizowaniu kontaktów. Pociąga za sobą odpowiedzialność karną tylko wówczas, gdy jest wykonywane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej¹³. Wśród przestępstw związanych z prostytutką można wskazać np. okradanie prostytutek z ich zarobku przez stręczycieli i sutenerów lub zmuszanie ich do pracy w kontraktach sadystycznych. Duży problem w prawie karnym stanowi handel kobietami, jest to wyjątkowo niebezpieczne przestępstwo. Jest on kwalifikowany w polskim prawie karnym jako handel żywym towarem. Technika tego przestępstwa polega na podstępny zwabianiu atrakcyjnych, młodych kobiet do wyjazdu do innego państwa pod pozorem załatwienia pracy. Na granicy państwa organizatorzy wyjazdu zabierają kobietom paszporty, w związku z czym, na ogół nie znając języka, kobiety te są całkowicie od nich zależne. Są ukrywane przed organami prawa i materialnie wykorzystywane przez „swoich” właścicieli. Niekiedy są sprzedawane innym „właścicielom”. Taka sprzedaż zdecydowanie utrudnia ich wyzwolenie¹⁴.

Przemoc występuje we wszystkich krajach, grupach społecznych i dotyka kobiet o różnym wykształceniu, pozycji zawodowej i społecznej¹⁵. Dlatego też niezbędne jest wprowadzenie regulacji prawnych, które będą stanowiły ochronę dla praw kobiet dotkniętych przemocą w szerokim tego słowa znaczeniu.

⁸ S. Kluczyńska, *Psychiczne konsekwencje gwałtu*, „Niebieska Linia” 2011, nr 1(72), s. 5.

⁹ L. Mazowiecka, *Z problematyki...*, s. 119.

¹⁰ H. Machel, *Przestępczość kobiet i wobec kobiet – spojrzenie kryminologiczno-penitencjarne*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 8, s. 19.

¹¹ M. Gwara, *Prostyucja w aspekcie prawnym i jej skutki psychiczno-społeczne*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2016, nr 6, s. 135.

¹² W. Cieślak, *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelne zasady*, Warszawa 2010, s. 289.

¹³ P. Kosmaty, *Kuplerstwo w sieci. Czy można ułatwić uprawianie prostytucji za pomocą internetu?*, „Prokurator” 2007, nr 3–4, s. 127.

¹⁴ H. Machel, *Przestępczość kobiet...*, s. 19.

¹⁵ B. Gruszczyńska, *Międzynarodowe badania nad przemocą wobec kobiet IV AWS. Rezultaty polskiego badania pilotażowego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego” 2003, nr 12, s. 7.

Kluczowe znaczenie w kwestii ochrony praw kobiet na arenie międzynarodowej mają następujące dokumenty: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka¹⁶ oraz Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka) sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2¹⁷. Ponadto dokumentami dotyczącymi praw kobiet są:

- Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z 20 grudnia 1993 r.¹⁸,
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 18 grudnia 1979 r.¹⁹,
- Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw otwarta do podpisu w Nowym Jorku 10 grudnia 1962 r.²⁰,
- Konwencja w sprawie dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu przyjęta w Genewie 25 czerwca 1958 r.²¹,
- Konwencja o obywatelstwie kobiet zamężnych, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 20 lutego 1957 r.²²,
- Konwencja o prawach politycznych kobiet z 31 marca 1953 r.²³,
- Konwencja w dotychczasową jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości przyjęta w Genewie 29 czerwca 1951 r.²⁴,
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z 11 maja 2011 r.²⁵

Wszystkie te dokumenty dotyczą praw kobiet. Z jednej strony jako ludzi, którym przysługują podstawowe uprawnienia wynikające z samej istoty człowieczeństwa, m.in. prawo do życia, zakaz poniżającego lub nieludzkiego traktowania, prawo do poszanowania prywatności i życia rodzinnego lub prawo do skutecznego środka odwoławczego. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę kobietę jako osobę, która w niczym nie ustępuje mężczyźnie pod względem intelektualnym, zagwarantowano im w powyższych dokumentach m.in. równe traktowanie

¹⁶ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf (28.01.2019).

¹⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.).

¹⁸ https://rownosc.info/media/uploads/deklaracja_o_eliminacji_przemocy_wobec_kobiet.pdf (1.02.2019).

¹⁹ Dz.U. 1982, nr 10, poz. 71 z zał.

²⁰ Dz.U. 1965, nr 9, poz. 53 z zał.

²¹ Dz.U. 1961, nr 42, poz. 218 z zał.

²² Dz.U. 1959, nr 56, poz. 334 z zał.

²³ Dz.U. 1955, nr 16, poz. 86 z zał.

²⁴ Dz.U. 1955, nr 38, poz. 238 z zał.

²⁵ Dz.U. 2015, poz. 961.

pod względem zatrudnienia i wynagrodzenia za pracę, prawo do edukacji, prawo do czynnego i biernego prawa wyborczego, prawo do zachowania swojego obywatelstwa niezależnie od zmiany stanu cywilnego.

Jednak pomimo szczegółowego uregulowania uprawnień kobiet tak XX, jak i XXI w. obfitowały w szereg naruszeń tych praw. W związku z tym szereg spraw związanych z przemocą trafiło przed Europejski Trybunał Praw Człowieka, który w swoim orzecznictwie wielokrotnie stawał po stronie kobiet, których prawa były łamane.

Orzecznictwo ETPC a przemoc wobec kobiet

W pierwszej kolejności na uwagę zasługuje sprawa Opuz przeciwko Turcji, gdzie skarżąca oraz jej matka przez wiele lat były ofiarami napaści i gróźb ze strony męża skarżącej, H.O., wielokrotnie doznały one obrażeń zagrażających ich życiu. Poza jednym wyjątkiem nie był on ścigany sędownie, ponieważ obie kobiety wycofały zarzuty, ale wyjaśniły, że H.O. zmusił je do tego, grożąc im śmiercią. Następnie zadał swojej żonie siedem ran kłutych, za co został ukarany grzywną w wysokości około 385 euro, płatną w ratach. Obie kobiety złożyły liczne skargi, wskazując, że ich życie było w niebezpieczeństwie. H.O. był przesłuchiwany i w końcu zwolniony. Wreszcie kiedy obie kobiety próbowały się wyprowadzić, H.O. zastrzelił teściową, twierdząc, że wyprowadzka żony groziła mu utratą honoru. Został uznany za winnego morderstwa i skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Zwolniono go jednak w toku postępowania apelacyjnego, po czym, jak twierdzi jego żona, nadal kierował groźby pod jej adresem.

W zaistniałym stanie faktycznym ETPC stwierdził, że doszło do naruszenia art. 2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (prawo do życia) w zakresie zabójstwa teściowej H.O. oraz naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego i poniżającego traktowania), ponieważ państwo-strona nie zdołało ochronić jego żony. Turcji nie udało się stworzyć i wprowadzić w życie systemu mającego na celu karanie przemocy domowej i ochronę ofiar. Władze nie korzystały nawet z dostępnych środków ochronnych, kończyły postępowania, uznając, że dotyczyły one „kwestii rodzinnych”, ignorując przyczyny wycofania skarg. Powinny były istnieć ramy prawne pozwalające na prowadzenie postępowania karnego niezależnie od tego, czy zarzuty zostały wycofane, czy nie. Trybunał stwierdził ponadto – po raz pierwszy w sprawie dotyczącej przemocy domowej – naruszenie art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 2 i 3, ponieważ przemoc, której doświadczyły obie kobiety, była związana z płcią, przemoc domowa dotyczyła głównie kobiety oraz była wspierana przez dyskryminującą pasywność władzy sądowniczej. Pomimo reform w prawie tureckim w tym zakresie brak reakcji ze strony wymiaru sprawiedliwości oraz

bezkarność, jaką cieszyli się sprawcy, świadczyły o tym, że Turcja nie była zaangażowana w rozwiązanie tego problemu; funkcjonariusze policji próbowali nakłonić kobiety do wycofania zarzutów, opóźnienia były częste, a sądy uwzględniały okoliczności łagodzące, takie jak honor lub tradycja²⁶.

Zdaniem A. Bodnara orzeczenie to ma niezwykle istotne znaczenie. Po pierwsze, ETPC wyraźnie stwierdził, że państwa odpowiadają za efektywność systemów przeciwdziałania przemocy domowej, w tym w szczególności za wykonanie przepisów obowiązujących ustaw. Wydaje się, że fakt obowiązywania w Turcji ustawy, której postanowienia były w dużej mierze lekceważone (co skończyło się tragedią), było tym czynnikiem, który wpłynął na konieczność jasnego sformułowania standardu przez ETPC. Po drugie, ofiary przemocy domowej zostały uznane za grupę wrażliwą (*vulnerable persons*). To nakłada na władze większe obowiązki w zakresie przeciwdziałania przemocy. Po trzecie, z wyroku ETPC wyraźnie wynika obowiązek aktywnego działania na rzecz ofiary przemocy. Stan faktyczny sprawy Opuz przeciwko Turcji wskazuje, że informacje przekazywane przez skarżącą nie były całkowicie zignorowane. Władze tureckie się nimi zajmowały, ale nie podejmowały skutecznych działań zapobiegających dalszej przemocy. Tymczasem to właśnie skuteczności należy się w takiej sytuacji przede wszystkim spodziewać. Po czwarte, wyrok ETPC wskazuje, że w każdym przypadku przemocy na państwie spoczywa obowiązek wszczęcia i efektywnego przeprowadzenia postępowania. Po piąte, niezwykle ważny aspekt tego orzeczenia to stwierdzenie, że przemoc domowa jest efektem nierówności społecznych pomiędzy kobietami i mężczyznami. Stwierdzenie dyskryminacji kobiet na podstawie analizy statystyk oraz kwestie tradycji i społecznych uwarunkowań stanowiło duży przełom w orzecznictwie ETPC²⁷. Dlatego też opowiedzenie się ETPC za prawami kobiet w tureckich rodzinach jest znaczące. Tym bardziej iż podkreślono, że w sądach nadal brano pod uwagę takie okoliczności łagodzące, jak tradycja i honor.

Na podobnym stanowisku Trybunał stanął w wyroku z 12 czerwca 2008 r. w sprawie Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii²⁸, gdzie skarżąca twierdziła, że mąż regularnie znęcał się nad nią, odeszła od niego i złożyła pozew rozwodowy, zabierając ze sobą ich 3-letniego syna (również skarżącego w sprawie). Utrzymywała jednak, że jej mąż nadal ją bił. Spędziła 4 dni w schronisku dla maltretowanych kobiet razem ze swoim synem, ale rzekomo uprzedzono ją, że może zostać oskarżona o uprowadzenie chłopca, co doprowadziło sąd do wydania decyzji o sprawowaniu wspólnej opieki nad dzieckiem, której – jak twierdziła – jej mąż nie prze-

²⁶ Wyrok ETPC z dnia 9 czerwca 2009 r. w sprawie 33401/02, Opuz przeciwko Turcji, Lex nr 504340.

²⁷ A. Bodnar, *Opuz v. Turcja – przełom w orzecznictwie strasburskim* [w:] *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 88.

²⁸ Skarga nr 71127/01, LEX nr 398837.

strzeżał. Przedstawienie mężowi zarzutu napaści rzekomo doprowadziło do kolejnych aktów przemocy. Wnioski skarżącej o powierzenie jej tymczasowej opieki nad dzieckiem nie były traktowane priorytetowo, a prawo do opieki uzyskała po orzeczeniu rozwodu, rok później. W kolejnym roku skarżąca została znowu pobita przez swojego byłego już męża, a składane przez nią wnioski o wszczęcie postępowania karnego były oddalane z uwagi na fakt, iż dotyczyły „sprawy prywatnej” ściganej w trybie prywatnoskargowym. Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 (prawo do poszanowania życia rodzinnego) z uwagi na fakt, że władzom Bułgarii nie udało się zastosować niezbędnych środków celem ukarania i kontrolowania męża skarżącej. Trybunał podkreślił również, że uznanie sporu za „sprawę prywatną” było niezgodne z obowiązkiem ochrony przez władze życia rodzinnego skarżącej.

Biorąc pod uwagę wskazane orzeczenia, należy stwierdzić, że ETPC staje na straży życia rodzinnego i podkreśla, że w krajach europejskich dochodzi do przemocy domowej. Ponadto w wymienionych wyrokach wskazano, że państwa-strony powinny podejmować wszelkie czynności mające na celu uniknięcie tego typu naruszeń.

Kolejny rodzaj przemocy, jaki często przejawiał się w orzeczeniach ETPC, to dokonywanie gwałtów na kobietach. W wyroku ETPC z 26 marca 1985 r.²⁹ Trybunał zajął się sprawą upośledzonej umysłowo dziewczyny, która została zgwałcona w ośrodku dla dzieci z upośledzeniem umysłowym, w którym przebywała, dzień po swoich 16. urodzinach (dopuszczalny wiek odbycia stosunku seksualnego w Holandii) przez krewnego osoby sprawującej nad nią opiekę. Na skutek zdarzenia doznała traumy, ale uznano ją za niezdolną do podpisania oficjalnej skargi z uwagi na jej niedojrzałość umysłową. W jej zastępstwie podpis złożył ojciec, lecz postępowanie przeciwko sprawcy gwałtu nie zostało wszczęte, ponieważ dziewczyna powinna była złożyć skargę osobiście. Sądy stwierdziły istnienie luki w prawie. Trybunał potwierdził naruszenie art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego), podkreślając, że dla holenderskiego systemu prawa karnego „niezbędne” jest zapewnienie efektywnego środka odstrasżającego w takich przypadkach.

Interesujące stanowisko zajął Trybunał w wyroku z 4 grudnia 2003 r.³⁰, stwierdzając, że jakiegokolwiek formalistyczne podejście do ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej, takie jak wymaganie dowodu stawiania oporu fizycznego, w każdym przypadku stwarza zagrożenie pozostawienia pewnego typu gwałtów bezkarnymi i tym samym zagraża skutecznej ochronie autonomii seksualnej osoby. Zgodnie z bieżącymi standardami i kierunkami w tej mierze pozytywne obowiązki państw członkowskich Rady Europy wynikające z art. 3 i 8 Konwencji muszą być postrzegane jako wymagające karania i skutecznego ścigania każdego aktu seksualnego, który miał miejsce bez zgody strony, włączywszy w to przypadki, w których ofiara nie stawiała oporu fizycznego.

²⁹ Skarga nr 8978/80, LEX nr 81000.

³⁰ Skarga nr 39272/98, LEX nr 100260.

Stanowisko Trybunału w sprawach gwałtów jest ważne, ponieważ piętnuje to przestępstwo, podkreślając, że państwa-strony powinny zawrzeć w swoich ustawodawstwach przepisy pozwalające na ściganie tego typu czynów, tak aby chronić prawo kobiet do życia prywatnego i pozbawionego poniżeń.

Kobiety padają też ofiarami innych aktów przemocy. Jako przykład można wskazać wyrok ETPC z 20 lipca 2010 r.³¹ W sprawie tej skarżąca, obywatelka afgańska utrzymująca pozamałżeńskie stosunki z mężczyzną w Szwecji, twierdziła, że gdyby wróciła do Afganistanu, byłaby narażona na ryzyko wykluczenia społecznego, długotrwałego uwięzienia lub nawet śmierci. Jej wnioski o azyl nie zostały uwzględnione. Trybunał zauważył, że kobiety w Afganistanie są szczególnie narażone na podwyższone ryzyko złego traktowania, jeżeli zostaną uznane za nieprzestrzegające ról płciowych przypisanych im przez społeczeństwo, tradycję lub system prawny. Sam fakt zamieszkiwania przez N. w Szwecji może zostać uznany za przekroczenie przez nią linii akceptowalnego zachowania. To, że domagała się rozwodu ze swoim mężem i nie chciała dalej z nim żyć, może skutkować poważnymi, zagrażającymi życiu reperkusjami. Szyckie Prawo Rodzinne z kwietnia 2009 r. zobowiązuje kobiety do posłuszeństwa wobec seksualnych żądań ich mężów i nieopuszczania domu bez pozwolenia. Raporty wykazały dalej, że około 80% afgańskich kobiet doznało przemocy domowej – aktów uznawanych przez władze za uprawnione, a zatem nieścigane. Kobiety bez towarzysztwa lub kobiety bez męskiego „opiekuna” napotykały ciągłe i poważne ograniczenia w życiu prywatnym i zawodowym oraz były skazane na społeczne wykluczenie. Było jasne, że często nie posiadały środków do życia, jeżeli nie były chronione przez męskiego członka rodziny. Trybunał uznał zatem, że w przypadku deportacji N. do Afganistanu Szwecja naruszyłaby art. 3 Konwencji (zakaz nieludzkiego i poniżającego traktowania i karania). Przy ocenie, czy istniało ryzyko złego traktowania, Trybunał musiał zbadać przewidywalne skutki wysłania skarżącej do Afganistanu z uwzględnieniem panującej tam sytuacji ogólnej i okoliczności osobistych³². Orzeczenie to ma istotne znaczenie, ponieważ Trybunał nie zważał na to, że kobieta przebywała w Szwecji nielegalnie. Wręcz przeciwnie, stwierdził, że odesłanie skarżącej do Afganistanu spowodowałoby narażenie jej na akty przemocy.

Szczególny rodzaj przemocy został przedstawiony w wyroku ETPC z 23 lipca 2013 r.³³ Sprawa dotyczyła m.in. kobiety pochodzenia tureckiego, która zarzuciła, że została zaatakowana przez policję po tym, jak wzięła udział w pokojowej demonstracji w związku z obchodami Dnia Kobiet w Stambule, oraz że tak brutalne zachowanie policji było tolerowane w Turcji i często uchodziło bezkarnie. Trybunał

³¹ Skarga nr 23505/09, LEX nr 590398.

³² M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Warszawa 2011, s. 85.

³³ Skarga nr 42606/05, www.echr.coe.int (26.03.2018 r.).

stwierdził, że doszło do naruszenia art. 3 (zakaz tortu i poniżającego traktowania/brak skutecznego dochodzenia) oraz art. 11 (wolność zgromadzania się i stowarzyszania się). Trybunał zważył, że w wielu poprzednich sprawach przeciwko Turcji oficerowie policji nie okazywali należytego stopnia tolerancji i nie powstrzymywali się przez próbami rozproszenia tłumu, który nie był agresywny ani nie stanowił niebezpieczeństwa dla porządku publicznego, oraz że użycie nieproporcjonalnej siły wobec demonstrujących doprowadziło do poranienia skarżącej. Co więcej, zaniechanie władz tureckich polegające na nieznaalezieniu i nieukaraniu odpowiedzialnych za to oficerów policji, wzbudziło poważne wątpliwości co do wypełniania przez władze obowiązku wynikającego z Konwencji, a polegającego na przeprowadzeniu skutecznych dochodzeń w przedmiocie zarzutów niewłaściwego traktowania. Wreszcie, użycie przez oficerów policji nadmiernej przemocy wpływało negatywnie na chęci ludzi do demonstrowania. Trybunał przypomniał, że toczy się znaczna liczba postępowań przeciwko Turcji dotyczących wolności zgromadzeń i użycia nadmiernej siły przez służby porządkowe podczas demonstracji. Mając na względzie systemowy charakter problemu, Trybunał zwrócił się do władz tureckich o zastosowanie środków generalnych zgodnie z ich obowiązkami wynikającymi z art. 46 Konwencji (moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków) w celu przeciwdziałania kolejnym podobnym naruszeniom w przyszłości. Orzeczenie to ma charakter szczególny, ponieważ dotyczy wolności zgromadzeń. Trybunał podkreślił, że każdy człowiek ma prawo do pokojowego manifestowania swoich poglądów. Organy władzy państwa powinny to umożliwiać, a nie brutalnie tłumić.

Podsumowanie

Kobiety mogą występować w podwójnej roli: jako ofiary i sprawczynie przemocy. Statystyki dowodzą, że kobiety rzadziej niż mężczyźni sięgają po przemoc. Jednak nie oznacza to, że kobiety w ogóle nie stosują przemocy³⁴. Przemoc wobec kobiet nie jest stereotypem, tylko faktem, który wpisuje się w każde społeczeństwo. Nie ma przy tym czegoś takiego jak uzasadniona przemoc. Nie wolno bić kobiet, tak jak nie wolno bić dzieci, zwierząt i słabszych. Generalnie nie wolno bić, chyba że w absolutnej samoobronie albo sportowo, na ringu czy na macie, gdy obie strony wyrażają na to zgodę³⁵. Podkreślić należy, że przemoc wobec kobiet niewątpliwie jest formą dyskryminacji i stanowi zagrożenie dla podstawowych praw i wolności człowieka, m.in. takich, jak prawo do życia i zdrowia, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego³⁶.

³⁴ Ch. Regina, *Przemoc kobiet. Historia społecznego tabu*, Warszawa 2013, s. 364.

³⁵ Zob. H. Hamer, *Psychologia społeczna. Teoria i praktyka*, Warszawa 2005, s. 31 i n.

³⁶ Zob. K. Więckiewicz, *Prawa reprodukcyjne a przemoc wobec kobiet*, „Niebieska Linia” 2013, nr 6(89), s. 6 i n.

ETPC rozpatrywał szereg spraw związanych ze stosowaniem przemocy wobec kobiet. Biorąc pod uwagę przytoczone orzeczenia, należy stwierdzić, że akty przemocy mogą przybierać różną formę. Mogą być skierowane w ich życie rodzinne, mogą godzić w ich seksualność, a wreszcie mogą mieć charakter tortur, ograniczania praw obywatelskich. Mogą również dotyczyć potencjalnej przemocy, jakiej kobieta może doznać. Niewątpliwie orzeczenia Trybunału odgrywają w tym zakresie istotną rolę, ponieważ wskazują, jakiego typu naruszeń dopuściły się państwa-strony, a ponadto określają, jakie działania muszą być podjęte, aby w przyszłości uniknąć tego typu nadużyć.

Bibliografia

- Bodnar A., *Opuz v. Turcja – przełom w orzecznictwie strasburskim* [w:] *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013.
- Cieślak W., *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelné zasady*, Warszawa 2010.
- Gruszczyńska B., *Międzynarodowe badania nad przemocą wobec kobiet IV AWS. Rezultaty polskiego badania pilotażowego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego” 2003, nr 12.
- Gwara M., *Prostytucja w aspekcie prawnym i jej skutki psychiczno-społeczne*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2016, nr 6.
- Hamer H., *Psychologia społeczna. Teoria i praktyka*, Warszawa 2005.
- Jabłoński J., Kusek J., Hanuszewicz W., *Przemoc i jej różnorodne formy*, http://trijar.republika.pl/przem_form.html (24.03.2019).
- Kluczyńska S., *Psychiczne konsekwencje gwałtu*, „Niebieska Linia” 2011, nr 1(72).
- Kosmaty P., *Kuplerstwo w sieci. Czy można ułatwić uprawianie prostytucji za pomocą internetu?*, „Prokurator” 2007, nr 3–4.
- Łuba M., *Przemoc – definicja, rodzaje, gdzie szukać pomocy*, <http://www.ptsr.nazwa.pl/files/O%20przemocy%20Psycholog.pdf> (1.02.2019).
- Machel H., *Przestępczość kobiet i wobec kobiet – spojrzenie kryminologiczno-penitencjarne*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 8.
- Mazowiecka L., *Z problematyki reagowania na przemoc wobec kobiet*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 12.
- Młyński J. Ks., *Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2012, t. IV, nr 2(7).
- Nowicki M.A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Warszawa 2011.
- Regina Ch., *Przemoc kobiet. Historia społecznego tabu*, Warszawa 2013.
- Rudniański J., *Klasyfikacja, Źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny* [w] *Przemoc w życiu codziennym*, red. B. Hołyst, Warszawa 1997.
- Wiciak I., Baranowska M., *Wybrane patologie społeczne. Uwarunkowania, przejawy, profilaktyka*, Szczytno 2009.
- Więckiewicz K., *Prawa reprodukcyjne a przemoc wobec kobiet*, „Niebieska Linia” 2013, nr 6(89).

Streszczenie

Przemoc wobec kobiet należy do coraz częstszych czynów, których sankcjonowanie występują zarówno na gruncie przepisów wewnętrznych, jak i uregulowań międzynarodowych. Bez wątpienia są to naruszenia praw człowieka i podstawowych wolności. Unormowania europejskie do

tego typu praw zaliczają przede wszystkim prawo do życia i zdrowia, a także do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Stąd też stosowanie przemocy w stosunku do kobiet stanowi bezwzględne naruszenie zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania i jest oczywistą formą dyskryminacji człowieka i obywatela ze względu na płeć. Kobiety przez wiele wieków były uzależnione psychicznie oraz fizycznie od swoich mężów i ojców, wobec tego o wiele częściej stosowano w stosunku do nich przemoc. Biorąc pod uwagę wskazaną tematykę, należy podkreślić, że sprawy dotyczące agresji wobec kobiet, a także ich poniżanie uwarunkowane płcią wielokrotnie było i nadal jest przedmiotem skarg rozpatrywanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: przemoc, prawa człowieka, orzecznictwo, Europejski Trybunał Praw Człowieka

VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

Violence against women is one of the more and more frequent acts sanctioned both on the basis of internal and international regulations. Undoubtedly, these are violations of human rights and fundamental freedoms. European regulations include, above all, the right to life and health, as well as respect for private and family life. Therefore, the use of violence against women is an absolute violation of the prohibition of inhuman and degrading treatment and is an obvious form of discrimination against man and citizen on grounds of sex. For many centuries, women were mentally and physically dependent on their husbands and fathers, so violence was more often used against them. Considering the indicated topics, it should be emphasized that cases concerning aggression against women and their humiliation based on gender have repeatedly been and still are the subject of complaints considered by the European Court of Human Rights.

Keywords: violence, human rights, case law, European Court of Human Rights